

Vloed

Susan Smit

Vloed

Lebowski, Amsterdam 2010

© Susan Smit, 2010
© Lebowski, Amsterdam 2010
Omslagontwerp: Dog and Pony, Amsterdam
Omslagfoto: Regionaal Archief Leiden
Typografie: CeevanWee, Amsterdam
Foto auteur: Willem van Walderveen,
Professional Outsiders

ISBN 978 90 488 0295 1

NUR 301

www.susansmit.nl
www.lebowskipublishers.nl

Lebowski is een imprint van Dutch Media Uitgevers bv

Dit boek is gebaseerd op ware feiten en gebeurtenissen die in de familie van de auteur hebben plaatsgevonden. Een gedeelte ervan is echter fictief.

‘Want de stem van de zee is de moederzang
van alle vage en half-bewuste willen,
alle begeren dat zijn doel niet kent.’

Henriette Roland Holst, *De vrouw in het woud*

PROLOOG

In de eerste ontmoeting ligt alles besloten: de dingen waarover je zult struikelen, die je in verrukking zullen brengen, die wrevel en afkeer zullen oproepen, waar het uiteindelijk op zal stuklopen. Het begin vertelt je alles, maar wij willen niet luisteren. Of misschien luisteren we wel, maar vergeten we alles weer zodra we verliefd worden. Het raakt op de achtergrond op het moment dat we naar zijn handen kijken die ons tot extase zullen strelen, naar zijn mond die we keer op keer willen kussen. We vergeten het en dan, na jaren, vinden we het weer terug. En luiden daarmee het einde in.

De eerste ontmoeting met een geliefde is een blauwdruk van de hele liefdesgeschiedenis – kort of lang, heimelijk of officieel, dat doet er niet toe. Ze bevat eindeloos veel tekenen, onheilstijdingen, beloften, profetische boodschappen. Wie nam de eerste stap en wie was afwachtend? Wie zette de toon en wie onderwierp zich?

De latere ontdekkingen die we over onze geliefden doen zijn niets meer dan herontdekkingen. De grote realisaties zijn niets meer dan inzichten die we eindelijk onder ogen zijn gekomen.

Over die dingen denk ik de laatste tijd veel na, nu ik de leeftijd heb bereikt om terug te kijken. Achteraf begrijp ik wel hoe het allemaal zo is gelopen. Dat is de ellende: in retrospectief zie je alles – hoe het verbonden is, bedoel ik.

Hoe het ene uit het andere voortkomt. Hoe je niet anders kon, omdat je nog niet beter wist of wilde weten. Als de wedstrijd is uitgespeeld.

Het verhaal van mijn leven is niet eenvoudig te vertellen; waarom ik alles opgaf voor de liefde – of voor wat ik had bestempeld als liefde – om terug te vinden wat me was ontvallen.

Ouder worden is een last voor het lichaam, maar een zegen als het gaat om vertellen; ik ben de schroom kwijtgeraakt. Ik ben niet meer bang om belachelijk te lijken, te overdrijven, want ik weet dat aan de liefde niets overdreven is, dat de kracht ervan ons weerloos maakt.

We zijn allen hulpeloos ten aanzien van de dingen die de liefde van ons vraagt.

Adriana, haar moeder en haar zussen

Badhotel Konijnenburg rond 1900

I

Wie wil, kan het horen.

Het geraas van de zee, dat alles omsluit: verleden, toekomst en heden. De eeuwigheid ligt erin verzonken. De zee zal ebben en vloeien lang nadat ik dood ben, heeft dat gedaan lang voordat ik geboren was, en dat geeft me op een of andere manier rust. Het biedt verlichting aan de zwaarte van mijn beslommeringen. De dingen raken snel verwaaid en vergeten hier langs de vloedlijn. Mensen denken dat een strandwandeling helpt om de dingen eens goed te overdenken, ze op een rijtje te zetten. Het tegendeel is waar: we worden ervan verlost. Als gedachten niet door de zeewind worden meegenomen, dan vloeien ze wel weg door het water.

Alleen het wezenlijke blijft over.

Toch probeerde ik, al turend over haar oppervlakte, hetzelfde: de dingen te schikken. Ik was verhit het strand opgerend en zat na te hijgen, met mijn blik afwisselend gericht op het verre blauw en het witte lijnenspel van brekende golven. Mijn ademhaling werd bemoeilijkt door de smalle taille van mijn middagjurk en de strik van mijn bonnet, die me dwong mijn kin hoog te houden.

Het was mijn eerste huwelijksaanzoek.

Ik was vierentwintig en dat is aan de rijpe kant om een

aanzoek te krijgen, en al helemaal om zoiets luchthartig af te wimpelen, zoals ik deed. Het leek me absurd om het aanzoek te aanvaarden of zelfs in overweging te nemen.

Hij kwam met zoveel nadruk het terras op lopen dat ik verrast opkeek – ook al omdat meneer Alkemade ons nooit zo midden op de dag bezocht. Zijn gezicht lichtte op toen hij me zag en hij kuste mijn hand met zoveel enthousiasme dat ik de streling van zijn snor en de druk van zijn lippen, ja, zelfs de hardheid van zijn tanden op mijn huid voelde. Ik moet gehuiverd hebben toen hij nogmaals mijn hand pakte en vroeg of ik hem de eer wilde bewijzen zijn echtgenote te worden.

Mijn reactie zal vast onbeleefd zijn geweest – of ongepast, zoals mijn moeder het zal noemen als ik de moed heb verzameld haar onder ogen te komen –, maar ik kon niet anders dan nee schudden, met een heftigheid die mijn weerzin moet hebben verraden. Nadat hij mijn hand had losgelaten, keerde ik me om en rende weg, de veranda af, het zandpad over, langs het helmgras, het strand op.

Die man met zijn gespeelde galanterie – hoe hij een aanstellerige buiging maakte als hij en mijn vader zich na het diner terugtrokken in de rookkamer, hoe hij me onverholen bekeek als ik hun glazen port kwam brengen, terwijl hij zijn sigaartje naar de streep van zijn mond onder zijn snor bracht en er verlekkerd aan trok – vervulde me met afgrijzen.

Het serveren van de port was gewoonlijk een klus voor de dienstmeiden. Als meneer Alkemade op bezoek was droeg mijn moeder mij op het te doen, en wel in de mooie kristallen glazen. Ze zal zijn interesse hebben opgemerkt.

Meneer Alkemade was, afgaande op zijn kledij en zijn rijtuig, redelijk bemiddeld. Hij moest tegen de veertig lopen. Vijftien jaar werd beschouwd als een acceptabel leef-

tijdsverschil tussen man en vrouw. Hij was ongetwijfeld een goede kandidaat, beter dan mijn moeder na jaren van bezorgdheid om mijn ongetrouwde status nog voor me durfde te dromen. Wat me ontzette was dat mijn vader hem kennelijk ook geschikt vond. Hij moet zijn goedkeuring gegeven hebben, anders zou deze man niet zo zelfverzekerd het terras op zijn komen lopen.

Met moeite haalde ik me de gezichtsuitdrukking van mijn vader voor de geest, de laatste keer dat ik hen beiden in de rookkamer bezocht om hem welterusten te wensen. Er was de rook van sigaren die in vaalblauwe sluiers om hun hoofd hing, het stokken van een gesprek toen ik de kamerdeur opende, het geknetter van het haardvuur, meneer Alkemade met een glas port in de hand en een arm die op de schoorsteenmantel rustte, en mijn vader, die met zijn gezicht naar het raam stond alsof hij erdoorheen kon kijken, terwijl alleen zijn weerspiegeling zichtbaar was tegen de donkere hemel.

Toen hij zich omdraaide om mijn kus in ontvangst te nemen, had hij – zo herinner ik me – een gelaten uitdrukking op zijn gezicht. Of was het er een van misnoegen?

Ik woelde met mijn handen door het zand en zuchtte. Ik wist het niet. Het oog zelf verleent geen betekenis aan wat we zien. Dat doet de geest, een enkele seconde of veel langer nadien. Hoe later we proberen vast te stellen wat we gezien hebben, hoe gemakkelijker we erin lezen wat we willen.

Mijn vaders gezicht, zo besloot ik, straalde afkeuring uit. Diep vanbinnen moest hij weten dat een dergelijke man mij niet zou passen, ook al wilde hij de beslissing aan mij laten.

Een huwelijk zou zeer welkom zijn in onze familie – daarvan was ik me goed bewust. Mijn oudere zus Johanna was

vier jaar geleden, in 1895, met de handschoen getrouwd* met een uitgever uit Java, maar mijn twee jongere zussen Antoinetta en Wilhelmina, die we Nettie en Mien noemden, hadden nog geen echtgenoot gevonden. Ze waren negtien en zeventien, dus alle mogelijkheden lagen nog open, maar mijn acceptatie van een heer als meneer Alkemade zou de weg vrijmaken voor andere jongemannen uit hogere kringen om hen te benaderen.

De spoeling was dun. Hier in Noordwijk, en in de wijde omtrek, woonden louter vissers en boeren – ongeschikt voor meisjes met een adellijke grootvader en een vooraanstaande vader die eigenaar was van een hotel, een vloot en enkele taveernes. Pas in Leiden, drie kwartier met het rijtuig, hielden de jonge heren verblijf van wie mijn moeders ogen gingen glimmen.

De kalme ruis en de meeuwen, die in het wateroppervlak doken naar visjes en schaaldieren, brachten me tot bedaren. Het strand was bijna verlaten op deze koude lentedag. Het kronkelende lint van schelpengruis, scheermesjes, stukken wrakhout en kapotte flessen op de verste plek die de golven tijdens de laatste vloed bereikt hadden, was nog steeds intact. De strandlopers dribbelden er met hun dunne lange poten doorheen, zich af en toe buigend om met hun snavel een kokkel of een scheermesje leeg te pikken.

In de nabijheid van de zee leven doet iets met mensen. De zielen die geboren zijn in dit dorp, de Noordwijkers, zijn met haar vergroeid. Ze halen er hun dagelijkse vis uit, geven in hoop en vrees hun zonen en mannen aan haar mee – voor de grote vaart, de walvisvangst en de Oost-Indiëvaart

* Zie de verklarende woordenlijst op pag. 302.

– en turen over haar oppervlakte om zich in gedachten bij hun zeemansdoden te voegen. Ze noemen zich Zeeërs en kijken meewarig naar de bewoners van Noordwijk-Binnen, de Binders, die ze als een ander ras beschouwen. De kans dat een Zeeër tussen de Binders gaat wonen is even klein als dat hij gaat emigreren naar Australië. Hij woont liever in een klein hok met uitzicht op zee dan in een villa tussen het groen.

Mensen van buiten die de zee opzoeken – dat is een heel ander verhaal. De dichters die hiernaartoe zijn gekomen en vertoeven in hun villa's – Albert Verwey, Willem Kloos – verkiezen de kust vanwege de invloed die ze heeft op hun geest. Het talent van dichters kan zich kennelijk goed ontplooiën met het zicht op de zee en de duinen, onder de wolkerijke hemel. Er is een oneindigheid, een weidsheid, die uitnodigt tot mijmeren in alle richtingen. De zee heeft geen afgebakende grenzen, kent geen vaste vorm; ze roert zich naar alle windstreken. Dat trekt mensen aan met een verre blik en brede opvattingen.

En losse zeden, zou mijn moeder zeggen.

De toegestroomde dichters en badgasten kennen bovendien de angsten van het vissersvolk niet. Ze zien hoe de zee kan schuimen, zieden en klotsen, hoe ze in razernij kan kolkken en verstild kan rimpelen. Ze zien het, maar voelen er niet de eerbied en de vrees bij van de vissersvrouwen, de stuurlieden, de nettenboeters en de bokkingrokers.

Ikzelf heb mij nooit geschaard onder een van die groepen. Ik ben geen Binder, voel me geen Zeeër en geen echte dichter. Feitelijk gezien ben ik dat tweede wel, trouwens. Ik ben geboren in badhotel Konijnenburg, dat enkel door een zandpad en het strand gescheiden is van de zee. Wat betreft de laatste categorie: de enkeling die mijn werk onder ogen krijgt noemt me een dichter. Maar zonder gepubliceerd te

zijn, ben ik net zomin een dichter als iemand die geen enkel huis heeft laten bouwen zich een architect kan noemen.

Mijn vader is dat hotel begonnen in 1866, toen bleek dat de badgasten wilden blijven overnachten, liefst met zicht op de zee. Negen jaar eerder had hij vier badkoetsen uit Scheveningen laten komen. Hij had gehoord dat daar mensen uit hogere kringen kwamen die geld neerlegden om een zuiverend en versterkend zeebad te nemen. Het zoute zee-water zou hen genezen van kwalen, ziektes en neerslachtigheid. Het jodium, dat in hoge concentratie in de lucht aan de kust voorkwam, zou bovendien een gunstige invloed hebben op de werking van de schildklier en de zuiverheid van de longen.

Het zeebaden was een ritueel dat de Noordwijkers in de eerste jaren deed bulderen van het lachen en vol onbegrip het hoofd deed schudden. Het was dan ook een wonderlijke gebeurtenis. Een dame of heer ging gekleed de badkoets binnen, waarna deze door paarden een stuk de zee in werd getrokken, totdat het trapje aan de achterkant van de koets de wateroppervlakte raakte. Volledig ontkleed stapte hij of zij de treden van de badkoets af in het water, wat voor de mensen aan de kust niet te zien was omdat de badkoetsjes met de deur van het strand af gedraaid werden. De bader of baadster werd vervolgens drie- of viermaal achterover onder water gedompeld door de badman of badvrouw, alsof het een godsdienstige rite betrof.

Het baden gebeurde naakt, om zo veel mogelijk huid met het heilzame zeewater in aanraking te brengen. Later huurden de badgasten bij de badmeester een badhemd: een lang, ruim en geplooid hemd met een vastgenaaide capuchon en wijde pofmouwen. De badjurken met versierselen, stiksels en ruches die kort daarna in zwang raakten, vond de plaatselijke bevolking zo mogelijk nog bespottelijker.

De zee om in te zwemmen – veel gekker moest het niet worden.

‘Als je de badgasten bekijkt, begrijp je waarom de zee zich twee keer per dag terugtrekt,’ zei het vissersvolk lachend.

Soms moest mijn vader om de hoon van de dorpeligen lachen. Soms deed hij er zelfs aan mee, maar vaker wilde hij er niets mee te maken hebben. ‘Spot is goedkoop,’ bromde hij dan.

En hij kreeg gelijk. De badkoetsen trokken elk jaar meer badgasten en ontwikkelden zich tot een lucratieve handel die zich uitstreckte tot de hotels, pensions, restaurants, vervoersbedrijven en winkels.

In deze contreien viel voor een dame niet veel te beleven. In het westen lag het water; naar het zuiden lagen de duinen van nu eens drassige, dan weer zanderige grond en het groen van helmgras en bramenstruiken. Wie landinwaarts liep, kwam bollenvelden en kruidentuinen tegen.

Noordwijk is een wonderlijke naam voor een zo in zichzelf gekeerd dorp. Bij Noord hoort een Zuid, maar welk Zuid? Het is niet waarschijnlijk dat de Noordwijkers zich ooit deel van een groter geheel hebben gevoeld.

Zijn naam moest niet naar de landstreek waarin het besloten lag verwijzen, maar naar het enige waarnaar zijn bewoners uren konden loeren en ook nog eens uren over konden praten: de Noordzee. Het bestaan van de hen omringende gronden namen ze voor kennisgeving aan. Je kon de stoomtram naar het binnenland nemen, je kon binnen een dag heen en weer naar de markt in Leiden lopen om op en beneden de Visbrug vis te verkopen, en je kon op zondag door de duinen naar Noordwijkerhout of Katwijk wandelen, maar dat deed men zelden. Een

Noordwijker had niets te zoeken buiten zijn dorp.

De Noordzee hield niet op bij de branding of bij het strand aan haar voeten; ze was onderdeel van het dorp zelf. Alle huizen, inclusief de godshuizen, lagen met hun gezicht naar de zee en het zand.

In mijn kindertijd waren er enkel onverharde wegen, die al naargelang het weer in zandvlakten of modderpoelen veranderden. Onze gasten moesten het hotel zien te bereiken over de onbestrate Buurt, zoals de weg werd genoemd. Ze hadden zand in hun schoenen en hun haren, dat ze meenamen naar binnen. Dat gaf niet. Overal lag zand, ook toen de straten waren betegeld. Geen omheining of muur kon het tegenhouden. De meiden veegden de entree drie keer per dag aan, maar het was onbegonnen werk.

‘Het zand was hier eerder dan wij,’ zei mijn vader.

De waterige lentezon verdween achter een wolkendek en het werd guur. Een moeder trommelde haar kinderen bij elkaar. Een opgeschoten jongen in een marineblauw badkostuum kwam aangerend en een meisje met een strohoed op bleef weifelend bij haar zandkasteel staan. De moeder pakte gedecideerd haar tas in, er klonk een laatste roep, het meisje voegde zich bij haar moeder en broer en ze gingen naar huis.

Ik wist in die jaren niet wat romantische liefde was, dat geef ik toe, maar ik dacht wel te weten wat het níet was; het was niet een man die je een keer of wat keurend bekijkt, glazen port van je aanneemt en je dan overrompelt met de vraag of je de zijne wilt worden. Dat is niet liefhebben, dat is uitkiezen, zoals je een lichtekooi in een lusthuis aanwijst voor de nacht. Zijn peilende blik had niet op mijn heupen moeten rusten, maar in mijn ogen moeten zoeken naar een

blijk van aantrekking, herkenning, sympathie voor mijn part. Iets.

Ik ben een romantica, ja.

Liefde is de behoefte aan liefde – zoiets heb ik ooit in een van mijn dagboeken geschreven. Ik herlees mijn notities zelden, maar die zin weet ik nog. Waarschijnlijk was ik opgetogen om het pathos dat erin doorklonk, om de vreugde van het formuleren, niet omdat ik dacht dat het klopte.

Mijn idee van liefde was ongetwijfeld een poëtisch bedenksel, een product van mijn verbeelding. Wat ik niet begreep was waarom iedereen om me heen zich zo vastbeet in de werkelijkheid. In hoe de dingen nu eenmaal zijn.

‘Haal je hoofd toch eens uit de wolken,’ zei mijn moeder doorgaans als ik in een boek of in mijn eigen schrijfsels was verdiept. ‘Neem kennis van de waarheid in plaats van de bedotterij waarmee je zoveel tijd verdoet.’

Ik houd van de leugen. Een verhaal mag dan fabricage zijn, ik prefereer het boven de leugen die we de waarheid noemen. Niet de dichters, maar de rechtschapenen, de realisten, de strengen in de leer jagen me de stuipen op het lijf. Zij menen uit naam van de waarheid te spreken met een verbetering die me doet huiveren. Wat de mensen de werkelijkheid noemen is een troebel mengsel van geruchten, insinuaties, mythen, dwingende mores en overtuigingen. Het is een vlechtwerk van verhalen die men elkaar vertelt om het onnavolgbare leven aan te kunnen. De wereld is vol speculaties, halve waarheden, ficties en opvattingen die, als ze het doel van de dag dienen, worden opgediept uit de brij van de geschiedenis, opgelapt, ingezet, tot ze mettertijd in vergetelheid raken, wegslijten in tijd en vuil, waarna ze op enig moment weer bruikbaar worden geacht en het hele proces opnieuw begint.

Zonder verhaal staat de werkelijkheid krachteloos, bete-

kent ze niets, is ze onbegrijpelijk en ongrijpbaar. Dus waarom zou ik me niet richten op de verhalen en ze aanzien voor wat ze zijn? Waarom zou ik niet in het heden wonen, maar dit heden tegelijkertijd omkleden met verhalen en fantasma als versierselen? Waarom zou ik de werkelijkheid niet stofferen met aanvaardbare veinzerij en zo een voorschot nemen op de ultieme leugen die herinnering heet?